

Leo Katunarić

Samostalni umjetnik, Hrvatska

leokadele@gmail.com

Psihopatija – operativni sustav političke pozornice digitalne kulture

Sažetak

Suvremena politička sučelja sve češće upotrebljavaju jezične sklopove kojima pozivaju na preoblikovanje stvarnosti umjesto tradicionalnih obećanja o nadogradnji kolektivne vizije realnosti. Diskurs se obnavlja registrima iz izvedbenog sučelja, posebno umjetničke izvedbe, a koja prirodno kreira stvarnost isprepletenu realnostima. Kultura namjerno kreiranih lažnih vijesti, dubokog nestvarnog i kultura brisanja naizgled digitalnu kulturu pozicioniraju kao produžetak tradicionalnih ljudskih društvenih alata za izradu zatvorenih krugova ideologizacije realnosti. Na djelu je novi diskurs, arhiviranje podataka kao objekata kojima se priključuju i meta podaci, primjerice obrazac javne izvedbe. Jednom aktivirani, takvi objekti mogu djelovati u ljudskoj fizičkoj realnosti igrajući ulogu javne izvedbe. U stvarnosti oni su slični jezičnom sklopu kojeg rabe psihopati ili sociopatske skupine. Jezik je to bez izvornika i cilja, jezik neprestane prilagodbe akciji stvaranja i održavanja sučelja u kojemu bi psihopat mogao nesmetano funkcionirati. Zato je zanimljiva pojava novih oblika umjetničke izvedbe, poput nft (neprenosivi zalog) koji koriste i ljudsko i digitalno, bitchain, sučelje kako bi zaustavile stalni kolaps realnosti u vlastitu nestabilnost. Da li se radi o subverziji koja se uvijek očekuje u situacijama u kojima prijeti okamenjivanje sustava i kako to da se takva akcija javlja kao umjetnički jezik proizveden strojem?

Ključne riječi: psihopatija, politička pozornica, umjetničke izvedbe, umjetnički jezik, kultura, digitalna kultura.

Politički um

Ne postoji više kritizirana i više omražena ljudska aktivnost nego je to politika. Tisućljećima ljudi na svim stranama svijeta proklinju bahatost i bešćutnost svojih vladara, i izabranih i nametnutih. Vladari zauzvrat svojim ljudima, svojem narodu, priređuju teatralizacije njihovih prigovaranja. Vladaoci se predstavljaju kao super efikasne mašine koje probleme narodnih masa lakoćom pretvaraju u razumljive kodove. Mase odgovaraju ekstatičnim stupanjem *strojevim korakom*, demonstrirajući funkcionalnost strojne jednostavnosti nasuprot neefikasnosti razbarušene kreativnosti i pretjeranog razmišljanja. Mehanizam političkog djelovanja jest stalni pritisak na ljudski kreativni potencijal. Nasuprot privremenom uspjehu restrikcija i zabrana, kompetentna politička akcija luči permanentnu korist javno komunicirajući obrascima koje aproprira iz diskursa umjetničke izvedbe. Slično kazalištu, politička izvedba stalno je u potrazi za novim oblicima tehnologije koje bi joj omogućili i veću efikasnost. Kazalište usvaja tehnologiju kao oblik pojačivača emocija, a kako bi publiku jasnije dovelo u poziciju kritičkog mišljenja o proživljenom. Kada politika pronade upotrebljive tehnologije ona ih ne koristi za izazivanje kritičkog mišljenja kod svoje publike, nego ih modificira u sredstvo svoje agitacije. Tako i suvremene društvene digitalne mreže, osobito nakon web 2.0 revolucije, nude novi, dvosmjerni oblik komunikacije. Političke platforme upotrebljavaju ih kako bi se prikazale zainteresirane za komunikaciju s biračima, a zapravo ih koriste kao platforme manipulacije. Politiku shvaćamo, a i samim nazivljem opravdavamo, kao socijalnu nužnost. Ipak, političko djelovanje se u suvremenoj digitalnoj kulturi razvija i održava registrom koji je suprotan njegovoj izvornoj svrsi. Jezik kojim se izvodi suvremena politička akcija identičan je jeziku održavanja osobnih umjetnih realnosti, jeziku sociopatije.

Suvremene političke platforme kao apropijacije

Jezik suvremenih političkih platformi sve više obuhvaća registar jezične kulture kojom se održavaju digitalne društvene mreže. Politička akcija ne služi se više tradicionalnim jezikom zavođenja kojim se obećava promjena društvene stvarnosti na korist svima. Uobičajenu zavodničku retoriku zamijenio je jezik kojim se naizgled afirmira transparentnost i tako osigurava participaciju svih sudionika, ne samo izabranih predstavnika nego i onih koji biraju, u političkim procesima. Naizgled, radi se o logičnom koraku odustajanja od kompromitiranih načina političke komunikacije s biračima a kojeg možemo pojednostavljeno opisati kao zavođenje i saniranje posljedica zavođenja. U prvoj fazi političke akcije, primjerice predizborne kampanje, upotrebljava se jezik kojim se prikrivaju stvarni ciljevi, primjerice ostvarivanje koristi za sebe i interesne skupine. U drugoj fazi, primjerice nakon što politička platforma zadobije povjerenje birača i tako osigura vlast, upotrebljava se jezik kojim se racionalizira i internalizira ono što se obećavalo za vrijeme predizborne kampanje, u prvoj fazi političkog djelovanja, a za što je jasno da se neće moći ostvariti. Takav dualno konstruiran sustav hrani se svojevrsnom izvedbenom dramaturgijom koja kojom iznova pokreće ciklus žudnja - odustajanje/zaborav - žudnja. Era koja je prethodila digitalnoj kulturi, informatička era ili doba

masovnih medija, održavala se dramaturgijama kojima se individualna ili kolektivna žudnja sinhronizirala s predviđenim periodima odustajanja i zaborava u repetitivni ritam sličan izvedbi. Takve izvedbe postale su općeprihvaćene i predvidljive, a što je vremenom smanjilo interes javnosti za njih. Iako se radi o akcijama i izvedbama koje direktno utječu na kvalitetu života pojedinca i kolektiva, javnost ih je počela tretirati kao da su doista nevažne predstave ili standardizirane umjetničke izvedbe koje ne donose ništa kvalitetnije osim vlastite spektakularnosti. Izvedbama koje mogu direktno mijenjati realnost, a što poznajemo kao ritual ili politički nastup, pripisala se bit umjetničke izvedbe – privremenost i neobavezna spektakularnost. Publika, društvena javnost, takvog hibrida političke izvedbe koja se služi jezikom spektakla, ne može doživjeti katarzu krajem izvedbe, iako je priželjkuje kao i svaka kazališna publika, a zato jer se izvedbeni ciklus političkog izvedbenog spektakla stalno ponavlja. Doživljava se samo frustracija, a koja je opet samo poticajni izvedbeni element ka sljedećem impulsu ritma dramaturgije hibrida - odustajanju i zaboravu. Zasićenost takvim stanjem dovela je do nekritičkog prihvaćanja mogućnosti koje je nagovijestila digitalna kultura, osobito od početka 2000. Jezik digitalne kulture ne može služiti (samo) prikrivanju pravih namjera ili zavođenju radi postizanja nekog skrivenog cilja. Digitalne baze podataka čuvaju svaku riječ i izrečenost, kao i sve moguće kalkulacije kombinacija izvedbi i rezultata. Takvo stanje omogućuje pristup podacima iz svih mogućih kutova, onemogućuje skrivanje, te tako stvara osjećaj uključenosti u proces donošenja odluka, nekadašnje zatvorene sfere tajnog znanja elitnih krugova. Suvremene političke platforme prepoznale su takav trend i zato sve više, uz uobičajenu političku dramaturgiju dualnog jezika, upotrebljavaju i novi jezik kojim naizgled osiguravaju stalnu kontrolu svojeg djelovanja. Sada se obećava sudjelovanje svih zainteresiranih u procesima odlučivanja, a što bi trebalo onemogućiti manipulaciju informacijama u svrhu prikrivanja interesa tajnovitih skupina. Ono što je doista novo je to da interesne skupine nisu više tajnovite. Digitalna kultura brzinom razmjene informacija dosita je omogućila pristup do tada skrivenim sferama. Takva dinamika nije onemogućila interesne skupine već ih je natjerala na promjenu jezika i dramaturgije kojom se služe preko političkih platformi. To je razvidno već površnom analizom načina djelovanja suvremenih političkih platformi¹¹ u digitalnoj kulturi. Naime, umjesto jezika prikrivanja i zavođenja one upotrebljavaju jezik dvosmjerne komunikacije i participacije ističući pri tom transparentnost kao poželjnu posljedicu. Zapravo se radi o upotrebljavanju jezika samo-održavanja, a odlučna otvorenost kojim se upotrebljava potvrđuje kako je u cijeli taj novi komunikacijski sustav ugrađen i diskurs koji tu nikako ne pripada.

11 Pod tim se ne misli na neku konkretnu političku inicijativu ili stranku. Termin politička platforma ovdje se upotrebljava kao opis načina razmišljanja i djelovanja u političkoj javnosti u dvadeset i prvom stoljeću, a što je imanentno svim sudionicima bez obzira na ideologiju ili strasnačku pripadnost.

Jezik digitalne kulture

Jezik nove digitalne kulture koji je i jezik namjerno kreiranih lažnih vijesti, dubokog nestvarnog ili kultura brisanja, naizgled se koristi samo kao produžetak društvenih alata ideologizacije realnosti. Digitalna kultura se održava trenutnom dvosmjernom komunikacijom, a koja obuzima sve strane koje sudjeluju, aproprira njihove attribute i stvara privremenu ali zajedničku komunikacijsku pozornicu. Kako bi se takva pozornica održala koristi se jezičnim sklopovima kojeg inače rabe psihopati ili sociopatske skupine. Jezik je to bez izvornika i društvenog cilja, jezik akcije prilagodbe postojeće realnosti kako bi se osoba pozicionirala u njoj. Na djelu je novi diskurs; arhiviranje podataka kao objekata. Njemu se priključuju i meta podaci, upute javne izvedbe. Jednom aktivirani, takvi objekti mogu djelovati u ljudskoj fizičkoj realnosti igrajući razne uloge, a kako bi prilagođavali stvarnost potrebama političke platforme. *Život kao pozornica* nije samo Shakespeareov stih. Naime, kako bi uopće opstali u prirodnom okruženju prisiljeni smo stvarati mentalne slike o sebi i drugima. Takve slike su svojevrsni objekt kojeg pohranjujemo u jezik. U normalnim okolnostima takav jezik služi dinamičnoj razmjeni iskustava na pozornicama, od umjetničkih do životnih. U okolnostima poremećene percepcije jezik poprima oblik samosvjesnih karaktera koji teže osvajanju pozornice na kojoj su se zatekli. Dvadeseto stoljeće vizionarski je opisano djelom dramskog pisca Pirandella koji je, inspiriran slučajem psihopatije u vlastitoj obitelji, dopustio likovima stupe izvan kazališne pozornice u naš svakodnevni život (Fergusson 1972: 186). Realni život postaje pozornica koju fiktionalni likovi pokušavaju osvojiti. Od tada su pozornice fikcije i pozornice života toliko puta već osvajane da se sada, u dvadeset i prvom stoljeću po njima krećemo isključivo pomoću izvedbenih dramaturgija. Primjerice, čak i tako drastičan primjer ekskluzivne ljudske djelatnosti kao što je rat, preispitivanje osnovnih ljudskih stanja poput tjelesnosti ili smrtnosti, zamjenjuje - izvedba rata. Prvo Baudrillard krajem 20. st. zamjećuje teatralizaciju rata pomoću masovnih medija, gdje kretanja i sukobi ljudskih tijela postaju jezični materijal za izvedbu vijesti (Baudrillard 1995: 61). Tu izvedbu kreiraju centralizirane mreže, interesi skupina i pojedinaca, kao i masovna publika medija koja žudi za novim slikama i novim pozornicama. Digitalna kultura od 2000. ljude pretvara u korisnike koji su naizgled i slobodni kreatori. Rat, koji je u dvadesetom stoljeću postao medijski spektakl, sada je korisnički materijal za kreiranje spektakla. Primjerice, rat u Ukrajini naziva se i *TikTok rat*.

TikTok rat

TikTok je društvena mrežna digitalna platforma lansirana 2016. kao *Douyin* u Kini, a 2017. i internacionalno, kao aplikacija za pametne telefone. Radi se o sučelju za obradu i prikazivanje korisnički kreiranog video sadržaja u trajanju od nekoliko minuta. Sučelje operira s otprilike dvije milijardi aktivnih korisnika dnevno. Sučelje se bitno razlikuje od poznatih društvenih mreža, primjerice Facebooka, na kojima sadržaj preuzimate od poznatih izvora, grupe prijatelja ili drugih koji su do vas došli dijeljenjem od nekoga koga poznajete. TikTok omogućuje da materijal preuzimate od nepoznatih, bez ikakvih ograničenja. To znači da se video izvještaje može premonitirati, miksati,

dodavati im filtere i komentare. The Guardian izražava zabrinutost zbog kreiranja digitalne atmosfere u kojoj je i iskusnom novinaru teško razlikovati istinu od ogovaranja, parodija i fabrikacija (Guardian 2022). Ne postoji nikakva društvena ili moralna odgovornost, pa čak ni za utjecatelje / (eng. influencer) koji su dokazano potkupljivani, a kako bi plasirali određenu verziju ratnih izvještaja. Nešto tako stvarno i fizički, kao što su ratna razaranja, postaje materijal za izvođenje na društvenim digitalnim mrežama. Taj materijal tretira se kao i svaki drugi materijal, kao objekt za manipulaciju. The New Yorker upozorava kako je dekontekstualizirani video iz ukrajinskog rata, a koji koristi popularnu pozadinsku glazbu i u kojem su bezbrižnom *trzajućom* montažom ukomponirani dijelovi grafike ratne video igrice, ima devet miliona *svidanja*. Ratni izvještaji i slike ljupkih mačića podložni su istom mrežnom obrascu, uzdižu se i spuštaju ovisno o interesu miliona korisnika. Jedan korisnik opisuje to kao „nadrealnu situaciju u kojoj gledam prvo video snimku ratnih zločina, a već u sljedećem trenutku istim emotivnim angažmanom gledam reklamu za dezodorans. (Chayka 2022.) Ravnopravnost izvedbenih jezika ukida tradicionalne hijerarhije kvalitete, u svim sučeljima u kojima ljudi žive, fizičkim i virtualnim.

Doživljavanje ili život

Dramatičar i pisac Jack London 1903. piše kako: „...svrha života je živjeti a ne egzistirati / postojati“. Nakon prilično intenzivnog proživljavanja prvih desetljeća 20. st., življenje koje su kreirala najnaprednija ljudska društva zaustavilo se pred milionima leševa iz ratova i logora. Življenje tako postaje samo materijal, objekt nečije izvedbe u drugim, medijskim i sličnim nematerijalnim sučeljima. U takvim okolnostima pojava egzistencijalizma, kao filozofskog pravca koji životom smatra postojanje samo, nije slučajno. Umjesto dinamike življenja i doživljavanja (koja je samo skup opažaja koji se kreću, kao hiper osobnost koordinatama omeđenog vremena i prostora), egzistencijalisti ističu postojanje kao sučelje stalne anksioznosti. A ta anksioznost posljedica je neprestanog donošenja odluka, a koje ljudi donose svjesno i nesvjesno, u svakom momentu života. Življenje kao princip života treba javnu izvedbu, dokaze proživljenog, dokumentaciju, medije, fikciju. To znači da proizvodi informacijske objekte kojima je moguće naknadno manipulirati. Postojanju samom, o kojem govori egzistencijalizam, nije potrebna medijska propaganda već kritička analiza, edukacija, širina uma. Zato nije čudno što je egzistencijalizam gotovo nestao u javnoj eksploziji društvenih pokreta kraja šezdesetih. Ti se novi društveni i politički pokreti isprepleću s razvojem pop tehnologije i kulturom masovnih medija. Fischer-Lichte piše o velikom performativnom obratu šezdesetih kada se sve teži realizirati kao izvedba, proizvodnja događaja. Učinak više nije zavisao od značenja, događa se preobrazba svih koji iskuse transformacije (Fischer-Lichte 2009: 16). Ali u digitalnoj kulturi dvadeset i prvog stoljeća svi ti učinci na ljude, sve preobrazbe potaknute javnim izvedbama tijela, pretvaraju se u komunikacijski jezik i objekte nove informacijske ere. Prvo ih iskorištavaju masovni mediji kao materijali svojeg javnog spektakla, a onda taj materijal koristi digitalna tehnologija za punjenje svojih baza podataka i širenje mreža. Tek neposredno prije početka

TikTok rata dolazi do reevaluacije egzistencijalizma. Vodeći teoretičar digitalne izvedbe, Steve Dixon, uskršava dva zaboravljena pojma u sintagmu koja definira vrijeme u kojem živimo. Naziva ga dobom „kibernetičkog egzistencijalizma“ (Dixon 2020: passim). Spoznaja (egzistencijalistička) kako je život određen nizom pravila koja svjesno ili nesvjesno moramo pratiti (kibernetika) proširena je prebacivanjem naših tajnih i skrivenih odluka o svemu (egzistencijalizam) u sferu javnog i izvedbenog, a koja se neprestano obnavlja kodovima i obrascima (kibernetika). Kao ljudi, mi smo ograničeni tijelom i kulturološkim nakupinama i naša pozicija življenja prokazana je kao puko prikupljanje materijala za ekranske izvedbe, ali istovremeno nam je omogućeno sudjelovanje u dinamici postojanja kakva nije zabilježena nikada u povijesti čovječanstva. Svi danas imamo trenutni pristup drugom kraju svijeta, možemo gledati kroz svemirske teleskope u klastere galaksija udaljenih milionima svjetlosnih godina, doprinijeti početku ili kraju nekog rata (raspravama, donacijama, pritiscima na medije i političare itd.), možemo se umjetnički, društveno, emotivno izraziti i to javno objaviti i tako eventualno evaluirati vrijednosti vlastitih življenja i vlastitih produkata. Ali problem je što medij koji nam omogućuje takvo „življenje“ nije više jednostavan stroj s ulazom i izlazom.

Nestvarni stroj

Stroj je sada sposoban emulirati realnosti i simulirati i druge medije. Gržinić uočava kako se stroj sve više i više modificira te od mehaničkog preoblikuje u potpuno kompjuterski vođenu napravu. Posljedice takvog razvoja su ogromne jer, kako dalje piše Gržinić: „... ta naprava je, to želim naglasiti, na obje strane slike, na razini njene produkcije i reprodukcije, objekat i subjekat ujedno“ (Stojnić 2015: 59). Izvedba rituala primjer je ranog svođenja ljudi i življenja na informacijske objekte. Dramaturgija ritualnog obreda, izjava punoljetnosti primjerice, upisana je u arhivirani izvedbeni obrazac. Taj obrazac se javno izvodi u otprije kodiranom sustavu. I ako se ispravno izvede postiže cilj u materijalnoj stvarnosti, kandidat doista postaje nešto drugo, primjerice punoljetan ravnopravan član zajednice. To postignuće nitko više ne može osporiti, i do kraja života svi se prema njemu odnose u skladu s njim. Ritualna izvedba mijenja realnost, kako je o tome pisao Turner (Turner 1969: passim). Polazne i završne točke rituala posve su jasne. No što je s granicama utjecaja izvedbe na realnost u doba strojne logike. Ako se odvija perpetualna cirkulacija informacijskih objekata koja se realnošću hrani kao svojim baznim materijalom, posljedice na fizičku, ljudsku realnost moraju biti uočljive. Skandal s tvrtkom *Cambridge Analytica* pokazuje kako su se kontroleri fikcija pretvorili u neku vrstu ljudskih strojeva, objekata i subjekata istovremeno. Ukratko, ta tvrtka je pružala globalno konzultantske usluge političarima u svrhu pobjede na demokratskim izborima. Obrađujući stotine miliona podataka o korisnicima društvenih mreža, uglavnom Facebooka, tvrtka je dolazila do realnih podataka o namjerama glasača i načinima kako da se te namjere preokrenu u korist njihovog klijenta. Svaka ljudska jedinka pretvorena je u informacijski objekt koji se sastojao od samo pet točaka. Svih trideset sedam milijardi stanica ljudskog tijela i milijarde neurona i milijarde misaonih impulsa u sekundi svedene su na pet točaka. Informacijskim objektom od pet

točaka relativno je lako manipulirati i upravljati (Great Hack 2019). Operateri tvrtke koristili su opet društvene mreže kako bi adaptirali neke od informacijskih točaka kod individua koje se nisu slagale s njihovim političkim programom. Najuspješniji u takvom preusmjeravanju bili su kada bi koristili alate fikcije, izvedbene umjetnosti, kreativnih intervencija poput mema i sl. Tako se i na dramaturgije kojima se služe nove političke snage, poput Cambridge Analytica-e, može gledati i kao na pokušaj uspostavljanja ritma predstave. Postoje parametri i koordinate na svim stranama mreže i zadatak operatera je da ih poveže u funkcionalnu cjelinu. Koristeći se dramaturgijama izvedbe, dakle mehanizmima kojima informacijske predloške pretvaramo u aktivnu izvedbu, operateri nastoje proizvesti katarzičan rezultat. Slično preobrazbama publike umjetničkog performansa, a koji reagiraju zbog same izloženosti izvedbi. Politička platforma izvedbeno jest predstava, ali suštinski je ritual jer je usmjerena na prilagođavanje stvarnosti. U ritualu sudjelovanje je svjesno, dobrovoljno, i ima konzekvence za koje svi sudionici znaju. Publika rituala ravnopravan je sudionik, kao i izvođači ili provoditelji rituala. Sam događaj, izloženost fizičkoj transformaciji u ritualu mijenja sve sudionike. Ritam koji se uspostavlja u ritualu je proveden liturgijom, zapisanom dramaturgijom koja prevodi tekst u izvedbu. Suvremeni politički ritual je komplicirani hibrid, jer ne želi publiku koja je svjesna sudjelovanja, i zato se mimikrira u predstvu. Kao da je suvremena politička izvedba provela ono što Fischer-Lichte piše o umjetničkim performansima koji osciliraju između rituala i spektakla i gdje nema razumijevanja radnje, nego stečenim i izazvanim iskustvima dolazi do transformacije izvođača i publike. Tjelesnost djelovanja dominira nad znakovitošću (Fischer-Lichte 2009: 4-7).

Hakiranje istine ili propaganda

Manipulacija činjenicama kao materijalom javne izvedbe nekada je bila strogo ograničenog karaktera. Pojednostavljeno, pobjednici pišu povijest. Ne samo nakon ratova, nego i u svakoj odluci koju donosi grupa ili pojedinac. Odluka da se prihvati ovo, a eliminira ono drugo. Eliminirano u digitalnoj kulturi ne nestaje nego postaje dio arhiva objekata u bazi podataka. I omogućuje neko novo pisane buduće istine, hakiranje stvarnosti. Obrazac takvog hakiranja kao da je prepisan iz Orwelovog Ministarstva Istine, u kojem se društvena istina kreira brisanjem, kidanjem, lijepljenjem, fotomontažom. U ne-fikcionalnoj stvarnosti istinu kreiraju birokrati, primjerice brišući jednog po jednog čovjeka sa Staljinovih fotografija, ili uredno popisujući logorske uspjehe smanjenja broja nepoželjnih.

Ako se identitet stalno konstituira performativnim aktima kako piše Butler, onda je logičan i proces utjelovljenja historijsko kulturnih mogućnosti, tijela i identiteta. Identitet je prema Butler inscenacija prethodno danog teksta, kao u kazalištu, jer je radnja već započela prije pojave individualnog akta na sceni, tj. repertoar značenja koja su društveno već uvedena (Butler u Fischer-Lichte 2009: 22). Zato je nekada bitno da se taj repertoar značenja jasno evidentira, da se obrasci izvedbe jasno razlikuju. Primjerice što je ritual, a što predstava, ili što je poželjna izvedba društvenog ponašanja i statusa, a koje izvedba društveno diskvalificira. Jasnoća ne (samo) zato što su vlastodršci htjeli

imati jasan pregled situacije kojom moraju upravljati, nego i zato da se politička manipulacija, upravljanje fikcijama masa, ne bi okrenula protiv njih samih.

1622. Katolička crkva osniva *Congregatio de Propaganda Fide* / Kongregaciju za propagaciju vjere (u misijama). U samom nazivu institucije objašnjava se svrha djelovanja - širenje vjere. Širenje podrazumijeva metode koje osnažuju efikasnost djelovanja. Nazivom kongregacije jasno se poručuje kako ovo djelovanje nije djelovanje edukatora. Edukator izvodi kako bi potaknuo neki oblik kritičkog mišljenja kod svoje publike. Zato on temu pokušava osvijetliti s više strana. Propagator je usmjeren na pridobivanje simpatija publike prema jednom određenom aspektu teme, onom koji odgovara njemu i njegovoj političkoj agendi. Lenjin 1902. u pamfletu *Što se može učiniti?* piše o propagandi kao razumnoj upotrebi historijskih i znanstvenih činjenica kako bi se indoktriniralo obrazovane, a o agitaciji kao namjernoj uporabi „slogana, parabola, i polu-istina kako bi se istražile pritužbe neobrazovanih i nerazumnih“. Lenjin kreira možda prvo hibridno sučelje, naziva ga „agitprop“ (složenica od riječi agitacija i propaganda). Agitprop postaje najmoćnije oružje komunističke političke platforme u dvadesetom stoljeću, a metoda djelovanja (tjedno i mjesečno tiskanje knjižice s uputama i novim sloganima, primjerice) uzor je djelovanja političkim platformama do danas. Podsjećam kako je Cambridge analytica indoktrinirala neistomišljenike na digitalnim društvenim mrežama uporabom kratkih kreativnih formi, mema, video clipova i drugih umjetničkih i pseudo-umjetničkih formi.

Strojni um

Djelovanje strojnog uma, sučelja koje preprogramirane naredbe izvršava toliko brzo i efikasno da nam se može učiniti kako ima vlastitu samosvijest ili osobnost, u osnovi jest agitpropovsko. Stroj, osobito onaj računalni ili kontroliran od računala, nema potrebu za razlikovanjem subjekta i objekta, ili potrebu za preispitivanjem svoje pozicije u tom smislu. On izvršava naredbe i postiže zadani cilj. Sve varijacije, zastoji zbog preispitivanja, nestabilnosti ili sumnje u vlastitu poziciju stroju predstavljaju višak, nepotrebnost koju odbacuje. Ljudima su upravo takve nesavršenosti temeljna oznaka ljudskog. Ljudska civilizacija često je radila gigantske korake unatrag samo da bi uhvatila zalet za prodor u budućnost. Strojnom umu takvo povlačenje od izazova predstavlja nelogičnost, pogrešku. Stroj je rukovođen algoritmom, nizom komandi koje pokušavaju na najjednostavniji način postići određeni cilj. Operativni sustavi računalnih strojeva čak pribjegavaju i kraticama uobičajenih kodova, a kako bi isti cilj postigli brže. Nekadašnje polu-ilegalno varanje u računalnim igrama pomoću tajnih kratica, danas je uvedeno u javni diskurs kao aplikacije za prečace na pametnim telefonima. Efikasnost izvedbe nadređena je bilo kojoj drugoj svrsi ili motivaciji. Upravo zato Dixon kaže da je tehnologija ritual ili ono što je od rituala ostalo (Dixon 2007: 484). Pokušavajući strojnu djelatnost opisati kao neku vrstu kodirane liturgije. Čovjek se i takvom ritualu podvrgava svjesno. Postaje digitalnim avатарom, ulazi u svijet virtualne realnosti prepuštajući dio svojih osjetila stroju,

te kreira bolje svjetove za sebe simulacijama. Oscilira između svjesnosti svoje dvostruke pozicije, svojeg tijela i svojeg pod-tijela i zanesenosti koja proizlazi iz vjere u stroj, dojma da je i subjekt i objekt.

Jezik psihopatije ili politika sociopatije

Terminom sociopatija u novije se vrijeme zamjenjuje nekada uvriježeni termin psihopatija. Hare upozorava kako je u prošlosti dolazilo do miješanja pojmova psihopatija i psihotičnost. Potonje je definirana klinička bolest, a psihopatija termin za neprihvatljivo društveno ponašanje. Psihopatija je svjesno anti-društveno ponašanje, a koje nije rezultat deluzije ili dezorijentacije nego slobodnog izbora (Hare 1999: 56). Psihopatija tako ostaje izvan strogo kliničkog područja, njezino anti-socijalno djelovanje nije prepoznato kao prijetnja. Ipak, Hare upozorava kako su posljedice psihopatskog djelovanja realne: “Psihopati su društveni predatori koji šarmiraju, manipuliraju i nemilosrdno probijaju svoj put kroz život, ostavljajući široki trag slomljenih srca, slomljenih očekivanja i praznih novčanika. Potpuno bez savjesti i osjećaja za druge, sebično uzimaju ono što žele i rade kako im je volja, kršeći društvene norme i očekivanja bez imalo osjećaja krivnje ili žaljenja ” (Hare 1999: 3). Era društvenih digitalnih medija pridonijela je legitimaciji sociopatskih (nekada: psihopatskih) aktivnosti. Ako društvene platforme izgledaju relativno pristojno to je samo zato što posebne ekipe ljudi dnevno izdvajaju i eliminiraju sociopatske pokušaje postavljanja neprimjerenog sadržaja (od komentara i uznemiravanja do snimaka stvarnih ubojstava i silovanja). Stižu se filtrirati samo očiti ekstremni sociopatski pokušaji. Sve ostalo, poput *trollinga* ili *bullyinga*, ne stiže se eliminirati i tako postaje uobičajeno. Tako se, zbog ograničenih kapaciteta ljudske kontrole nad strojnom kulturom, formira novi legitimni društveni jezik. Njime se sugerira da je prihvatljivo ono što se objavljuje samo zato što se objavljuje. Sjetimo se osnovne karakteristike propagande, dijametralno je suprotna edukaciji jer namjerno izbjegava osvjetljavanje pitanja s više strana, te tako namjerno potiče nekritičko mišljenje, a u težnji da stvori vjeru / povjerenje u ponuđeno. Zato je logično kako će već etablirano stanje misli i jezika na digitalnim društvenim mrežama iskoristiti djelatnosti poput politike. Ali ova, tehnologijom pogonjena, društvena djelatnost posjeduje moć apsorpcije radi simulacije. Drugim riječima, čak i kompleksnu aktivnost, kao što je politička, sposobna je pretvoriti u vlastiti informacijski objekt.

Psihopatija, kao i politika, teži ostaviti trag u društvenoj sferi, a za što je potrebno dinamično i prilagodljivo ponašanje kojim se često uspješno skriva krajnja namjera. Psihopat se najčešće razotkriva upotrebom jezika, dakle posljedicama djelovanja. Jezik koji upotrebljava razotkriva se kao konstrukcija, oruđe. Mehanizam izvedbe suvremene politike preuzima jezik digitalne tehnologije radi diseminacije propagande ali i sugeriranja dojma kako je aktualan i blizak društvenim trendovima. Možemo, dakle pretpostaviti kako aktualne političke platforme, preuzimajući diskurs društvenih mreža digitalne kulture, preuzimaju i jezik sociopatije kojim je ta kultura impregnirana. To nam se u

početku može činiti nemogućim jer politička javna izvedba opstaje samo ako se svojim korisnicima dokazuje ili bar prikazuje kao društveno korisna aktivnost. Ona ne može opstati jezikom i djelovanjem koji su anti-društveni, sociopatski. Ipak, čini se da je recentno stvoren hibrid koji funkcionira kao legitimna politička praksa iako je očito anti-društven. Jasnije će nam biti ako podrobnije promotrimo izvedbeni diskurs društvenih digitalnih mreža. One su same konstituirane kao hibridi pa zato mogu trenutno mijenjati svoju izvedbu ili simulaciju drugih medija. Kada ne funkcionira jedna izvedbena dramaturgija prelazi se automatski na drugu. Kada bi to isto radio čovjek, bio bi okarakteriziran kao nesuvisao ili psihopat. Moglo bi se zato reći da je službeni jezik digitalne kulture, lingua franca digitalnih društvenih mreža, glosolalija. Način na koji se jezična kakofonija transformira u ljudima razumljive obrasce zapravo je krajnje utilitaran; biranje najefikasnijeg materijala iz baza podataka i njegova izvedba kao predstave na sučeljima ili ekranima. Računalo nema emotivan odnos prema materijalu kojeg izvodi, važna je samo efikasnost. Takva efikasnost u provođenju vlastitog cilja, a bez emotivnog vezivanja, definicija je jezika iz sociopatskog spektra.

Navest ću zato nekoliko primjera po kojima liječnici sa sigurnošću mogu utvrditi da li je prisutan određeni oblik psihopatije kod pacijenta. Fascinira kako bi svi ti primjeri mogli stajati i kao opis izvedbi suvremenog političkog javnog djelovanja, kao i opis metoda održavanja digitalnih društvenih mreža.

Korištenje obrazaca zavodjenja.

Namjerna upotreba jezičnih obrazaca, a radi uvjeravanja i zavodjenja društva koje ima otprije formirano drugačije mišljenje. U političkom djelovanju to izgleda kao legitimno sredstvo postizanja cilja. Psihopat (sociopat) zapravo nema cilj, njemu zadovoljstvo stvara samo bavljenje takvim obrascima. Uživa u svojoj poziciji moći i pokoravanju drugih zavodjenjem. Političar koji javno izjavi kako se nema što njega analizirati ili kritizirati jer on je dobio izbore i tek na sljedećim izborima može se vidjeti da li radi dobro ili ne zapravo uživa u stečenoj poziciji moći i iskreno ne razumije zašto se osvojeno dovodi u pitanje.

Nemogućnost stvaranja slike posljedica svojeg ponašanja.

Sustav vjerovanja kreira se treningom kroz institucije, obitelj, društvena iskustva... socijalizacija doprinosi konstruiranju savjesti. Psihopati nemaju taj unutarnji glas, upozorava Hare. Zato psihopati nemaju sposobnost stvoriti mentalnu sliku posljedica svojeg ponašanja (Hare 1999: 123,127) Jedan od jasnih znakova psihopatije je kada osoba ne može izraziti bilo kakvu vrstu samokritike ili sumnje u svoje postupke iako je suočena s jasnim činjenicama i posljedicama takvih svojih radnji. Osoba tada naočigled preokreće teze koje je do tada uporno branila, a samo kako sliku o sebi provela dalje, iako je ta slika samo u njezinoj glavi. Primjer iz politike je predsjednik velike svjetske sile, nekadašnji

miljenik masovnih medija i reality tv programa, a koji je pokušao priskrbiti javnu podršku nastupom na televizijskim vijestima gdje je osobno tumačio putanju tornada koji je prijetio uništenju naseljenih područja. U nekoliko dana tornado je oslabio i nije uopće prošao putanjom koju je javno vizualizirao predsjednik. Suočen sa snimkama sebe samog kako u rukama drži krivu grafiku putanje tornada, političar se ne suočava s pogreškom, čak ne pokušava očitu pogrešku prebaciti na suradnike, on čvrsto zadržava svoj stari stav i uporno brani ono što je on prezentirao kao stvarnost.

Prilagođavanje postojeće stvarnosti

Psihopat životne okolnosti vidi kao otprije stvorenu pozornicu. Osjeća se nepripadajuće takvom životu, strukturi odnosa, a zbog nedostatka empatije prirodno mu je da sam sebi stvori nišu u kojoj će opstati. Njegov cilj je osobno zadovoljstvo a ne promjena okolnosti za opće dobro. Kako bi ostvario taj cilj mora naučiti primijeniti društvene aktivnosti, jezik, odnose s drugima, dramaturgije izvođenja. Najlakše mu je kombinirati postojeće obrasce u novi sklop. Pri tom nije ograničen moralom, empatijom ili razmišljanjem od djelovanju na društvo. Otud iskreni šok u društvu kada se psihopat razotkrije. Jer tolike godine bio je ugledan liječnik, odvjetnik ili političar. Jezik koji je upotrebljavao sada se sagleda kao oruđe kojim se služio kako bi stvorio sebi put kroz život. Primjerice, jedan balkanski političar uspješno je zavodio javnost obećanjima temeljitih promjena u društvu. Kada je dobio djelić vlasti odmah je javno zatražio da se ukinu i parlament i sve institucije i da se njemu daju neograničene ovlasti, kao i zapovjedništvo nad vojskom. Javni šok koji je izazvao takvom otvorenom reevaluacijom svojeg jezika nije onemogućio njegovo daljnje sudjelovanje u političkom životu.

Obrana svoje realnosti

Suočen s mogućom situacijom razotkrivanja, psihopat redovito počinje jezično opravdavati samog sebe. Ukoliko to ne uspijeva, ukoliko vidi sliku sebe kako se ruši, psihopat napušta poprište. On se nikako ne može suočiti sa promjenom slike o sebi. (Hare 1999: 109). Primjer je balkanski poduzetnik i političar koji, suočen s rušenjem javne slike o sebi, fizički bježi trčanjem ispred novinara. To bježanje trčanjem sredovječnog gospodina u odijelu ruši javnu sliku o tranzicijskom ugledniku koju je godinama gradio do tog trenutka. On brani sliku sebe u mjestu realnosti kojeg sam nastanjuje. Ne razumije da stvara novu javnu sliku, smiješnog čovječuljka koji se skriva trčeći. Primjera je bezbroj, od čuvara nacističkih logora koji u dokumentarnim filmovima dvadeset godina poslije izjavljuju da nikada nisu pomislili kako rade nešto loše jer je sve bilo po zakonu, do ratnih zločinaca iz balkanskih ratova koji pronalaze uvijek nove obrasce realnosti kako bi opravdali idealiziranu sliku samih sebe. Nijedan, baš nijedan, nije pomislio da je on pogriješio i onda nekim činom pokajanja javnosti omogućio katarzu ili bar analizu okolnosti koje dovode do transgresije po pritiskom.

Povjerenje u autoritet

Psihopati su svjesni, piše Hare, postojanja općeg ljudskog povjerenja u ljude na pozicijama, primjerice liječnike, odvjetnike, profesore. Zato nastoje postići društveni status bilo kojim sredstvima. Hare piše o odvjetniku razotkrivenom kao psihopatu kada je financijski iskoristio klijente. Zanimljivo, taj psihopat se okrenuo protiv sebe i vrlo glasno isticao svoje grijehe, te obećavao kako će sve vratiti, do posljednjeg centa. Ali utvrđeno je kako uopće nema odakle vratiti. Liječnici ustanovljavaju kako se i dalje radi o samo-obmani, jer njemu je iznošenje samo plemenite i dobre namjere dovoljno. Nije važno što to ne može ispuniti, on takvom izjavom i dalje gradi sliku o sebi kao dobroj i plemenitoj osobi (Hare 1999: 122). Sličan primjer imamo i kod suvremene balkanske politike gdje su najviši službenici jednog ministarstva osuđeni radi krađe društvenog novca i trošenja na osobne potrebe, ali su u obrani isticali svoju neokaljanost jer njihova konstruirana realnost nije narušena s obzirom da su su ukradeno već počeli vraćati od svojih plaća.

Jezik kao zatvoreni sustav

Da bi istaknuo neku svoju vrlinu za koju smatra da je nedovoljno percipirana, normalan čovjek mora izgraditi cijelu jezičnu mrežu, a kako bi željeno plasirao na društveno prihvatljiv način. Primjerice, trudit će se kreirati djelo ili situaciju koja je društveno prihvatljiva. Uspjehom takvog načina istaknut će i svoje vrline, javno se afirmirati. Psihopat / sociopat ističe sebe i svoje navodne vrline verbalno, a bez prethodne društvene validacije svojeg djela, ako takvo uopće i postoji. Jedna od najčešćih pogrešaka kojima psihopati odaju svoje stanje je idealiziranje svojih osobina. Tome pribjegavaju jer im se čini kako je životna realnost prespora u recepciji njihovih vrlina. Zato su skloni afirmaciji brzih postupaka, makar i nelogičnih i čak nelegalnih, a kako bi postigli konačno rješenje. Zapravo teže smirenju kompleksnih situacija, svojevršnom smiraju uma. Ako su privremeno društveno uspješni, a zahvaljujući okolnostima nezrelog demokratskog društva primjerice tranzicijskog, zaboravljaju da sve duguju verbalnoj agresiji i manipulaciji. Tada postaju neoprezni i gube mjeru i javnim istupima razotkrivajući svoje pravo stanje. Primjere u kojima političari, koji uspiju doći do vlasti i medija, javno o sebi izjavljuju da su humanisti, vole ljude, djecu i cvijeće, ne treba posebno isticati. Takvo samohvaljenje bez uporišta diskurs je mrežne društvene komunikacije digitalne kulture, ali u slučaju politike ono ima konkretne posljedice na stvarnost.

Konačnost

Neobjašnjiva ljudska čežnja za konačnošću, za objektivnim stanjem u kojem će se subjekt smiriti i valjda stopiti s objektom, proizvela je naraciju nade. Nade u, primjerice, povezivanja fizičkog svijeta s eluzivnim, nedokazljivim božanskim, objektivnim svjetovima. Korijen možda leži u svjetovnoj praksi koja je poznavala samo dobar život ako je podčinjen objektivnoj stvarnosti koja nastaje nakon što bi moćniji ratnik osvojio područje i proglasio se demijurgom. Svako mišljenje koje nije htjelo

prihvatiti takvu konačnost, eliminirano je. Kada je veća grupa ljudi dobila mogućnost odlučivanja i vladanja, primjerice u suvremenim demokracijama, primjenjivanje konačnih rješenja odnosilo je milione života. I legitimiziralo genocide. Često se za političke vođe koji su primjenjivali konačna rješenja govori kako su bili psihopati. Kako drugačije objasniti hladnu, birokratsku racionalnost kod izdavanja naredbi za ubijanjem djece nepoželjnog društvenog statusa. Zaboravlja se pritom da su takvi političari preuzimali jezik izvedbe iz svojih suvremenih društvenih mreža. Gradnja tih mreža trajala je desetljećima, a gradili su ih svi, posebno oni čija je riječ i misao objavljivana, umnažana, prenošena, komentirana. *Konačno rješenje* politički je moguće opravdati jedino kada se ljudski život i ljudsko doživljavanje tretira kao neljudsko, strano ljudskom, dakle potrošnom robom, materijalom. Politička psihopatija tretira ljudske živote kao objekte. Sličnost s digitalnom kulturom koja sve, osobito ljudsko življenje, tretira kao objekte baze podataka neupitna je. Objekti se iz baza dovode u pitanju samo kako bi obavili funkciju. Politički se provode akcelerijske izvedbe kako bi se objekte podsjetilo da su građani, primjerice u doba izbora. Primjer suvremene političke izvedbe takve akceleracije je traženje diviniziranih, svetačkih kriterija, a koje je zapravo nemoguće ispuniti. Takvi kriteriji oslikavaju idealiziranu društvenu sliku u kojem je svakog građaninu poželjno sudjelovati. Opet vjerovanje – jer vjerujemo da smo sposobni za idealna društvena stanja. Podsjećam propaganda je ta koja od nas traži vjerovanje, za razliku od edukacije koja prikazuje problem s više strana.

Stalno preispitivanje

Kada politička akcija s periferije zauzme središnju poziciju moći, postaje jasno da neće i ne može ispuniti niti mali postotak kriterija putem kojih je zadobila povjerenje glasača. U tradicionalnom političkom diskursu započinje period razočaranja i prilagođavanja realnosti, te postepeno izmirenja sa stvarnim stanjem stvari. Ali u novim političkim diskursima, pribjegava se, medicinski dobro dokumentiranoj, metodi psihopata - uvjeravanjem i sebe i drugih da je i dalje sve savršeno, upravo onako kako je obećano. A onda sljedi niz koji je nabrojen u prethodnom poglavlju kao jezik sociopatije u politici. Posljedice su dugoročne i sveobuhvatne. Primjer je kultura otkazivanja (eng. cancel culture) koja je hibrid društvenih mreža, demokracije, akcionizma, hakiranja, konačnih rješenja, mentaliteta koncentracionih logora i mnogočega drugog, a koja efikasno operira istovremeno u digitalnoj i fizičkoj stvarnosti. Ona je možda sociopatska replika suvremene politike, a možda je suvremena politika sama. Društvena nesposobnost da uoči i kanalizira psihopatiju prije nego postane konkretna prijetnja opet će dovesti do popularizacije „konačnih rješenja“. Društvene mreže preuzimaju vodstvo u medijaciji informacija od tradicionalnih medija, primjenjujući strojnu logiku efikasnosti. To znači da je automatski eliminira svako usporavanje, poput kritičkog preispitivanja, kao da je nepotrební višak. Noah Chomsky, uočavajući rastuću prijetnju od novih političkih diskursa inspiriranih jezikom i logikom digitalnih društvenih mreža, u recentnom javnom nastupu zaziva urgentnu redefiniciju digitalne javne sfere u političkom smislu. On smatra da bi mogućnosti digitalne

tehnologije trebalo iskoristiti za češće glasanje i sudjelovanje što više ljudi u javnim raspravama. Isto tako, ističe kako su problemi s političkim iskorištavanjem tehnologije toliko narasli da je potreban povratak anarhističkih ideja, a koje vlast ne smatraju samo-regulatornom već provode mehanizme prisilnog stalnog preispitivanja pozicija moći (Chomsky u Klein 2022).

Literatura:

- Baudrillard, Jean. 1995. *The Gulf war did not take place*. Bloomington: Indiana University Press.
- Dixon, Steve. 2007. *Digital performance. A history of new media in theater, dance, performance art, and installation*. Cambridge, MA: The MIT Press
- Dixon, Steve, 2020. *Cybernetic-Existentialism. Freedom, Systems, and Being-for-Others in Contemporary Arts and Performance*. Routledge.
- Fischer-Lichte, Erica. 2009. *Estetika performativne umjetnosti*. Sarajevo: TKD Šahinpahić, Biblioteka Diskursi.
- Fergusson, Francis. 1972. *The Idea of a Theater*, New Jersey: Princeton University Press. Princeton.
- Great Hack. 2019. *Redatelji*: Karim Amer, Jehane Noujaim. Netflix.
- Guardian 2022. <https://www.theguardian.com/technology/2022/mar/19/tiktok-ukraine-russia-war-disinformation> (pristup: 1. 8. 2022.)
- Hare, Robert D. 1999. *Without conscience : the disturbing world of the psychopaths among us*. New York: Guilford Press.
- Klein, Ezra. 2022. *THE EZRA KLEIN SHOW* 23. 4. 2022. Podcast New York Times. (pristup: 1. 8. 2022.)
- Chayka, Kyle. *New Yorker* 2022. <https://www.newyorker.com/culture/infinite-scroll/watching-the-worlds-first-tiktok-war> (pristup: 1. 8. 2022.)
- Stojnić, Aneta. 2015. *Teorija izvođenja u digitalnoj umetnosti*. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije. Orion art.
- Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. New York: Aldine De Gruyter.

Psychopathy – the Operating System of the Political Stage of Digital Culture

Abstract

Modern political interfaces are increasingly using linguistic circuits that call for the reshaping of reality instead of traditional promises to upgrade the collective vision of reality. Discourse is renewed by registers from the performance interface, especially artistic performance, which naturally creates a reality intertwined with realities. The culture of deliberately created fake news, the deep unreal, and the canceled culture positions digital culture as an extension of traditional human social tools to create closed circles of ideologizing reality. There is a new discourse at work, archiving data as objects to which metadata is attached as, for example, a public performance pattern. Once activated, such objects can act in human physical reality by playing the role of public performance. In reality, they are like the language structure used by psychopaths or sociopathic groups. It is a language without an original and a goal, a language of constant adaptation to the action of creating and maintaining an interface in which the psychopath could function smoothly. That is why there is an interesting emergence of new forms of artistic performance, such as nft (non-fugitive token) that use both human and digital, bitchain, interfaces to stop the constant collapse of reality into its own instability. Is this a subversion that is always expected in situations where the system is petrified and how is it that such an action occurs as a machine-produced artistic language?

Key words: *psychopathy, political stage, artistic performance, artistic language, culture, digital culture.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.